

Boris Urbančič

1913 – 1998

Zadnje rekordno vroče poletje je bilo zagotovo vsaj do neke mere usodno za profesorja Borisa Urbančiča, dolgoletnega srčnega bolnika. Čeprav so mu življenjske moči nekaj zadnjih mesecev vztrajno pešale, pa je znal svojo energijo skrajno racionalno trošiti vse do poslednjih dni svojega dolgega in duhovno bogatega življenja, tako da mu je bilo dano ob polni psihični in pojemajoči fizični kondiciji uresničevati delovne načrte praktično vse do sklenitve življenjske poti.

Pokojni Boris Urbančič se je rodil v Ljubljani pred petinosemdesetimi leti. Po končani gimnaziji se je odločil za študij slavistike in še pred diplomo — diplomiral je iz slovenščine in starocerkvenoslovanščine — je njegovo nadaljnjo strokovno naravnost zakoličilo zanimanje za češki jezik in kulturo. Pri tem ni bila nepomembna naklonjenost tedanjega češkega lektorja Václava Buriana, ki je spodbujal in podpiral Urbančičevo usmeritev v bohemistiko. Z njo se je imel priložnost prvič pobliže seznaniti že leta 1933, ko je kot študent študijsko bival v Pragi, in tudi njegova prva strokovna razprava je bila objavljena na Češkem (*Česká proza v Slovinců, 1936*).

Ko je zaradi bližajoče se druge svetovne vojne češki lektor V. Burian zapustil Ljubljano, ga je nasledil kljub svoji mladosti za to delo že odlično pripravljeni B. Urbančič, ki je bil dotlej za dosežke pri proučevanju češko-slovenskih literarnih povezav še kot študent nagrajen z dvema svetosavskima nagradama ljubljanske univerze, za svoji seminarski nalogi pa je prejel tudi nagradi češkoslovaške vlade. Lektorsko delo je opravljal do 1943, ko se je moral kot aktivist Osvobodilne fronte pred okupatorjem umakniti iz Ljubljane in je svoje odporiško delovanje nadaljeval do konca vojne v partizanih, kjer je imel na skrbi predvsem organizacijo kulturno-prosvetnega dela.

Po nekajletnem povojnem politično-kulturnem delovanju se je sredi petdesetih let vrnil na Filozofsko fakulteto, kjer se je spet lotil med vojno prekinjenega lektorskega dela. V letih 1957 in 1958 se je ponovno strokovno izpopolnjeval v Pragi, nato pa je dobri dve desetletji posredoval znanje češkega jezika in informacije o bogati češki kulturi številnim generacijam slovenskih slavistov, vse do 1973, ko se je dokončno upokojil.

Svojo pred vojno začeto bohemistično dejavnost je nadaljeval tudi po vojni in občasno seznanjal slovenske bralce in radijske poslušalce z zanimivejšimi kulturnimi dogodki na Češkem, za študente češkega lektorata na ljubljanski slavistiki pa je pripravil *Češko čitanko* (1967). Nato je skupaj s češkima soavtorjema A. Jedličko in P. Hauserjem izdal še univerzitetni učbenik *Češčina* (1980), ki je doživel drugo, predelano izdajo le nekaj mesecev pred avtorjevo smrtjo.

Njegovo temeljito poznavanje češko-slovenskih oz. slovensko-čeških kulturnih odnosov in češke kulture sploh so izkoristili tudi uredniki zagrebške Enciklopedije Jugoslavije in Enciklopedije Slovenije, za kateri je napisal nekaj obsežnih sestavkov, nato pa je vse to bogato znanje strnil v monografiji *Slovensko-češki kulturni stiki* (1993), ki so mu jih — prevedene v češčino — izdali tudi v Pragi.

Drugo, nič manj pomembno področje Urbančičevega delovanja je bilo slovenistično. Do njegovega aktivnega vstopa v slovenistiko je prišlo razmeroma pozno, šele konec petdesetih let, po vrnitvi s študijskega bivanja v Pragi 1957/58, ko se je temeljiteje seznanil z načeli in dosežki praške jezikoslovne

šole. Svoje poglede na aktualna vprašanja slovenske jezikovne kulture in na načine njihovega reševanja je najprej predstavil na slavističnem zborovanju v Piranu 1960, nato pa jih je v razširjeni obliki objavil v več nadaljevanjih kot Kriterije pravilnosti v knjižni slovenščini v JiS, ki ga je v letih 1959-1965 tudi sourejal.

Dejavno je sodeloval pri koncipiranju pomembnih vsebinskih premikov na področju študija slovenskega jezika na ljubljanski univerzi, ko se je konec 50. let težišče študija nagnilo bolj v smer sodobnega knjižnega jezika, ki je pred tem imel — ob prevladujoči zgodovinski slovnici in dialektologiji — le status lektorata. In ko je nastajal koncept novega enojezičnega slovarja slovenskega jezika, je nasprotoval tako težnji po izdaji tezavrusa kot tudi zgolj posodobljenega Pleteršnika. Ker je poznal češko leksikologijo in leksikografijo kakor tudi njihov odlični 4-zvezkovni enojezični slovar, si je na vso moč prizadeval, da bi se slovenski slovar kakovostno čim bolj približal češkemu. Pridobil je priznane praške leksikologe, da so podrobno strokovnokritično ocenili Poskusni zvezek SSKJ, in poskrbel za vzpostavitev osebnih stikov in medsebojnih leksikološko obarvanih srečanj med ljubljanskimi in praškimi slovarniki, poskrbel pa je tudi, da se je na Češkem lahko podiplomsko izpopolnjevalo več mladih bodočih urednikov slovarja. Pridobil je tudi vidnega češkega jezikoslovca Alosa Jedličko, da je za JiS napisal članek o teoriji praške šole, da bi se slovenski slavisti lahko neposredno seznanili z načeli te, v svetu tedaj že dobro znane in uveljavljene jezikoslovne smeri.

Nemalo energije je žrtvoval tudi ob izidu SP 1962, ko je odločno branil uveljavljenega »bralca« pred vsiljevanim »bravcem«. Brez dvoma lahko dobršen del zaslug za to, da je bila nameravana sprememba pisave imen delujočih oseb z okrožnico Predsedstva SAZU preklicana, pripišemo prav Urbančičevemu vztrajnemu in strokovno dobro podprtemu nasprotovanju predvidene pravopisne reforme. Njegovo to področje zadevajočo razpravo, objavljeno v več nadaljevanjih v Delu, so ponatisnili celo ameriški izseljenci v Chicagu, v razširjeni in poglobljeni različici pa je izšla še v SR in tudi v posebnem natisu kot Problem »bravca« (1963).

Vrsto jezikoslovnih sestavkov, predvsem s področja jezikovne kulture in stilistike, je B. Urbančič zbral v knjigi O jezikovni kulturi (1972), ki je postala prava strokovna uspešnica, saj je bila celotna naklada razprodana prej kot v enem letu in je zatem doživela še dve dopolnjeni izdaji (1973, 1987). Knjiga je bila zelo opažena ne samo doma (vrsta ocen, v veliki večini pozitivnih), ampak tudi v tujini (na Češkem, Slovaškem, Poljskem, v Italiji, Nemčiji). Bojeval se je za uveljavitev načela splošne rabe kot osnove za jezikovno kodifikacijo in nasprotoval puristično, historicistično, logicistično in podobno obarvanemu normiranju sodobnega knjižnega jezika.

Nekaj let je dejavno sodeloval tudi v uredniškem odboru novega Slovenskega pravopisa in v zvezi s tem objavil svoja predloga pravopisne obravnave zemljepisnih in osebnih lastnih imen, o svojih pogledih na pereča jezikovnokulturna vprašanja pa je pogosto predaval tudi domačim in tujim slavistom (Piran, Bled, Sarajevo, Brno, Bratislava), pa študentom novinarstva, novinarjem v okviru njihovega stanovskega združenja, širši slovenski javnosti pa jih je predstavil v seriji predavanj na ljubljanskem radiu.

Čeprav je bil profesor Boris Urbančič po svoji osnovni strokovni usmeritvi bohemist in je to delo dolga leta opravljal nadvse odgovorno in uspešno, je bila njegova osnovna preokupacija vendarle slovenistika. Na tem področju bo ostal trajno zapisan v slovenskem jezikoslovju kot človek, ki je v 60. in 70. letih pomembno prispeval k uveljavitvi modernejših pogledov na knjižni jezik. Zanje se je zavzemal brezkompromisno, ne glede na zamere in udarce, tudi nizke, ki se jim spričo vedno premočrtnega ravnanja in odločnega zavzemanja za svoj strokovni prav ni bilo mogoče vedno izogniti.

Slovenistika in slovenska bohemistika sta z Borisom Urbančičem izgubili zelo prizadevnega in klicu izbrane stroke iskreno predanega človeka.

Viktor Majdič

Pedagoška fakulteta v Ljubljani